

У пошуку розніцы паміж Гродна і Рымам

Часам нават адно пытанне можа завесці туды, куды не завядзе тузін іншых. Варта толькі, каб было яно неадчэпным.

ПАМЯТАЕЦЦА, Марк Твэн сваім падарожжам у Рым абураўся так з'едліва і таленавіта, што гэта яго абурэнне разам з сотнямі старонак іншых падарожных натак распаўсюджвалася па падпісцы. «Што я магу ўбачыць у Рыме такога, чаго не бачылі іншыя? — пытаў ён. — Да чаго такога я магу тут дакрануцца, чаго не краналіся да мяне? Што я тут магу зразумець, адчуць, пра што даведацца, чым захапіцца раней, чым гэта здарыцца з некім яшчэ?» І адказваў: «Нічога». Бо лічыў асалодай бачыць у падарожжах нешта такое, чаго ніхто да яго не бачыў. Любая іншая асалода ў параўнанні з гэтай падавалася яму прэснай, любое іншае шчасце — танным.

Едзем, спадарства, у Гродна — амаль што Рым.

Зоф'я НАЛКОЎСКАЯ, самая прыгожая пісьменніца XX стагоддзя, у маладосці.

у нашай мясцовасці ўпершыню лепш не бачыць. Стагоддзі малявалі на гэтым месцы чароўныя вобразы, пісала яна, стагоддзямі яны тут мяняліся, а цяпер пануюць бязладдзе і бруд беднай сучаснай вуліцы. Шкарлупіна штодзённасці завесіла вывескамі дзвярных рамы палацаў, зафарбавала каштоўныя фрэскі ў касцёлах, замуравала ганак, каб зладзіць тут якую-небудзь крамку.

Пражыўшы тут менш чым пяць гадоў, з «вечара» 1922-га да «раніцы» 1927-га, Зоф'я Налкоўская прыехала сюды яшчэ на некалькі дзён у 1929-м, каб зрабіць прыгожую прамову на адкрыцці помніка Элізе Ажэшчы, а потым... Што б яна пасля ні пісала, было адбіткам часу, праведзенага тут. Яшчэ і ў самым канцы 1954-га, за тыдзень да смерці, яна ўспамінала горад, які даў ёй сюжэты, героі, характары, лёсы, эпітэты і параўнанні.

Яна яго палюбіла. Ён нагадваў ёй цудоўны палімпсест. Пройдземся па ім, гледзячы на ўсё яе вачыма.

ВОСЬ старая знаёмая цётка Каложа — «заўсёды дзіўны, пачарнелы клейнот». Стаіць «высока на самым грэбні берага, пануючы над ваколіцай — моцна ўчапіўшыся ў саменькі край бездані наднёманскага яра».

Самае прыгожае месца ў Гродне — Стары замак. Ад ранейшых яго сцен захаваўся рэшткі чорнай цэглы і цяжкіх валуноў — «асабліва там, дзе ў развіліне Нёмана і Гараднічанкі ўзвышалася некалі знешняя вежа». Вы ведалі, што Стары замак — не самы стары, што перабудаваны Баторыем, ён захаваў у сабе ад папярэдніка толькі браню, праз якую ў час жыцця ў Гродне Налкоўскай траплялі ў замак на ваенныя балі? Тэраса замкавага двара, абкружаная некалі сценамі і вежамі, з'яўляецца месцам «невывязнага хараства» — «цудам, які быццам лунае ў паветры, адкрыты ў чароўную далечыню». Зірніце зверху на «глыбокі цёмны Нёман»: вам таксама здаецца, што ён «на павароце робіцца серабрыста-белым»?

Кінуўшы вокам на былыя магнацкія рэзідэнцыі, «якія разбурыў дроб-

ны гандаль», на якіх «вісяць шылды крам», не, не ды падумаеш: ці не сучасніца нам Налкоўская? Прынамсі, з гэтым сваім эсэ спадарыня Зоф'я можа стаць для вандроўніка ў Гродне найлепшым экскурсаводам. Мо варта ўжо надрукаваць яго асобнай брашурай ды прадаваць замест даведнікаў пра горад?..

Але ёсць тут месца, дзе Зоф'я Налкоўская прысутнічае літаральна, — у рукапісных старонках дзённіка і фотаздымках, арыгіналах першадрукаў яе твораў і афіш спектакляў, пастаўленых па яе п'есах, ва ўсім тым, што сабрана з любоўю да яе асобы і творчасці. Яна пасялілася назаўсёды ў музеі, які даследчыца яе слова і лёсу прафесар Святлана Мусіенка стварыла на ўласныя сродкі, сабраўшы ў Беларусі і Польшчы не толькі дакументальныя сведчанні, але і прадметы побыту, шматлікія ўспаміны, з якімі тая эпоха — амаль стагоддзе таму — уяўляецца значна лягчэй, а пісьменніца — бачыцца, як жывая.

Вось яна — яе бронзавы бюст і чорна-белыя фотаздымкі. Самая прыгожая пісьменніца XX стагоддзя. Настолькі прыгожая (і пры гэтым разумная!), што ніводзін мужчына не здольны не закахацца. Жандармскі падпалкоўнік Ян Гажахоўскі таксама не здолеў — ні перад прыгажосцю ўстаяць, ні падпарадкаваць сабе яе

Арыгінал першадруку эсэ «Гродна».

розум. Насуперак дзейнасці мужа, яго пасадзе і перакананням, яна абараняе правы вязняў мясцовай турмы, адной з самых страшных на нашым кавалку Еўропы. Яна занатоўвае ў дзённях іх лёсы, пераносіць іх гісторыі на старонкі твораў і робіць такую выснову: не толькі злачынцы павінны несці пакаранне за свае ўчынкі, але і грамадства ўвогуле — бо стварыла для гэтага перадумовы.

Вось кушэтка — бо пані Зоф'я любіла пісаць, паклаўшы на яе ногі, «як дама перыяду Дырэкторыі». Вось будзільнік, зроблены ў Гродне, — раней тут быў гадзіннікавы завод. Вось філіжанка для кавы — такая самая, як тады. І друкарская машынка, і крэслы, і шафа, поўная кніг. Мо пані Зоф'я сышла ненадоўга, мо выбралася пахадзіць уздоўж Гараднічанкі, «што гарэзліва пятляе па горадзе, абы толькі дабрацца да Нёмана», або, крочачы вузкімі вулкамі, падумаць пра нязвыклае перапляценне «ўсіх сіл» і тое, што «ўласціва толькі такому гораду і таму здаецца непаўторным». Яна дакладна тут, недзе побач.

Падарожнічала
Святлана ВОЦІНАВА.

ДАЛЁКА І БЛІЗКА

17-га і 24-га ў гэтым месяцы ў Мінску каля Ратушы — джазавыя вечары. Гэта, спадарства, больш чым чароўна — гэта натхняе і заахвочвае да... да самага рознага, але спрэс цудоўнага, бо толькі такі падарунак можа зрабіць нам сустрэча з горадам не ў шуме і тлуме, да чаго ўжо даўно прызвычаліся, а ў атмасферы інтрыгі, інтымнасці, лірыкі і аднання.

24—25 чэрвеня ў маёнтку «Дукора» — свята «Купальскае кола». Дзесяць гадоў ладзіцца гэты фэст, і з кожным годам ён усё менш нагадвае канцэрт рок-гуртоў пад адкрытым небам, бо ўсё больш заўзята імкнецца адпавядаць купальскаму святу мары. Вы яшчэ не святкавалі Купалу ў «Дукоры»? А вас жа там чакаюць...

24—25 чэрвеня ў Нясвіжы — традыцыйныя вечары опернага і балетнага мастацтва. Што гэтым разам дае наш Вялікі ў знакамітым Радзівілаўскім доме? Па сутнасці, можна збірацца на гэтыя вечары, не ведаючы рэпертуара. Гэта няведанне можна нават наумысна ператварыць у «фішку», і той, хто яшчэ не наведаў такое мерапрыемства, будзе мець два сюрпрызы адразу.

17 чэрвеня ў Нідэрландах свята сцяжкоў або селядцоў. Раней селядзец не лічыўся прыстойнай ежай для добрага люду, цяпер жа добры люд гатовы ехаць ажно ў Галандыю, каб толькі адчуць, як гэта смачна і радасна — накіраваць сабе ў рот толькі што пасолены селядзец, маляўніча трымаючы яго за хвост. Папытаеце, для чаго сцяжкі? Імі ўпрыгожваюць гавані.

12 ліпеня ў фінскім горадзе з п'яшчотнай для нашага вуха назвай Котка пройдзе Марскі фестываль. Котку трэба шукаць на мяжы з Расіяй. Ад Санкт-Пецярбурга ўжо не настолькі далёка, каб раптам трапіўшы ў апошні горад, паленавацца трапіць і ў першы. Кажуць, што свята гэта сямейнае, утульнае і прытым самае вялікае летняе свята ў Фінляндыі. Мо і праўда паехаць?

Акадэмічная, 15. Зоф'я Налкоўская жыла ў гэтым доме на другім паверсе ў кватэры з балконам.

Рамантыкам

Што занесла Зоф'ю Налкоўскую, на той час ужо даволі вядомую ў Польшчы 38-гадовую пісьменніцу, сюды, «у глухамань»? Яна выйшла замуж (другі раз, гэтаксама няўдала і ненадоўга, як першы, але не пра тое размова) і прыехала ў Гродна за мужам-вайскоўцам. Іх кватэра займала другі паверх у доме па сённяшняй Акадэмічнай, 15. І варта адшукаць гэты дом, бо дзверы яго, розныя, драўляныя, — тыя самыя, што былі і тады. Тут, каля дома, дзе жылі жандармскі падпалкоўнік Ян Гажахоўскі з жонкай-пісьменніцай, спыняліся карэты і першыя ў Гродне аўтамабілі. Самы першы, дарэчы, належаў ім. Калі ў Гродна прыезджаў Юзаф Пілсудскі (здаецца, 13 кастрычніка 1923 года), ён гасцяваў у Налкоўскай і Гажахоўскага — уваходзіў у гэтыя дзверы. Іх варта ўбачыць, як варта бачыць шматлікія старыя дзверы ў Рыме або Парыжы. Сфатаграфуйцеся каля іх на памяць аб Гродне, якога раней не ведалі.